

เทศน์เช้า วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๑

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

มนุษย์จะหาที่พึ่ง มนุษย์อยากหาที่พึ่ง แต่การพึ่งของมนุษย์ เห็นใหม่ พึ่งสิ่งอาศัย คุณิเรอ อยู่โคนต้นไม้ พึ่งความร่มเย็นของโคนต้นไม้ พึ่งความร่มเย็นของธรรม สมัยโบราณนะ เดี่ยวนี้ พึ่งความร่มเย็นของบ้านเรือน ของปัจจัยเครื่องอาศัย

มนุษย์นี้หาที่พึ่ง พึ่งจากข้างนอกมันพึ่งไม่ได้ คุณิทรพยากรของโลก นี่สิ่งที่เป็นทรพยากรของโลก คุณอย่างเช่นน้ำมันดิบเขาเจาะมาจากโลกนะ แล้วเอามาใช้อาศัยเพื่อเป็นประโยชน์ แต่เจ้าของทรพยากรเขาไม่มีเทคโนโลยี เขาทำไม่ได้ นี่ประเทศที่มีแหล่งน้ำมันต้องให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาผูกขาด เข้ามาทำกำไร เห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน ชีวิตของมนุษย์นะ เรามองข้ามแต่ความเป็นชีวิตของมนุษย์เราไป มนุษย์เราไม่รู้จักสมบัติของมนุษย์สำคัญที่สุด ชีวิตเรานี้สำคัญที่สุด ถ้าชีวิตของเรามีความสำคัญ จิตของเรามีความสุข ทุกอย่างจะมีความสุขหมดเลย แต่จิตของเรามีความทุกข์ แต่เราไปหาที่พึ่งจากข้างนอก โดยธรรมชาติของเราหาที่พึ่งจากข้างนอกกัน แล้วข้างนอกมันเป็นที่พึ่งได้ไหม? มันเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย ปฏิเสธไม่ได้หรอก

คุณอย่างครูบาอาจารย์ของเราดี เห็นใหม่ คุณอย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดี เป็นพระอรหันต์อยู่ในโลก คำว่าอยู่ในโลก เพราะการเกิดเป็นทุกอย่างยิ่งชาติปี ทุกๆ การเกิด การมีชีวิต เริ่มต้นจากการมีชีวิตมันเป็นภาระรับผิดชอบไปทั้งหมดเลย สิ่งที่มีชีวิตเราต้องอาศัยมันไป โรคหิวเป็นโรคประจำตัว เราต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัย แต่โรคของกิเลส เกียรติ กาม สิ่งต่างๆ เราต้องหามาปรนเปรอมัน สิ่งที่เราปรนเปรอมันนะ สิ่งนี้มันเกินกว่าความจำเป็นของชีวิตมนุษย์

คุณิ คุณอย่างฤๅษีชีไพรก่อนสมัยพุทธกาล เห็นใหม่ เขาถือศีล ๘ กัน เขาอยู่ในป่ากัน เขาเก็บผลไม้กินของเขา เขาคำรงชีวิตของเขาได้ ถ้าดำรงชีวิตของเขาได้ นี่เพราะเป็นฤๅษีชีไพร ยังไม่มีกรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาถึงเอาชีวิตของเขารอดไปไม่ได้ คำว่าเอาชีวิตรอดไปไม่ได้เพราะอะไร? เพราะเขาต้องเกิดตายไปในวัฏฏะ

แต่ในศาสนาพุทธของเรา ถ้าเรารู้จักความสำคัญของความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์มันต้องมีจิต ปฏิสนธิจิตเกิดจากไข่ของมารดา เราเกิดเป็นทารกอยู่ในครรภ์ แล้วเกิดมาก็เป็นทารก แล้วเจริญเติบโตมาเป็นมนุษย์ นี่สิ่งที่อาศัย โรคหิว โรคประจำตัว เรื่องปัจจัยเครื่องอาศัย สิ่งนี้เป็นความจำเป็น นี่เป็นเรื่องของโลกใบนี้ อย่างเช่นฤๅษีชีไพรเขาคำรงชีวิตของเขา เขาอยู่ในป่าของเขา แต่เขาไม่มีธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาก็ดำรงชีวิตของเขา

นี่ก็เหมือนกัน เราเป็นสากยบุตร เราเป็นชาวพุทธ แต่ถ้าเราไปเพเลินกับโลกมันก็เป็นประสาโลก แต่ถ้าเราจะหาสิ่งที่เป็นประโยชน์กับเรา สิ่งที่เป็นเทคโนโลยีทางโลก เขาเอามาอาศัยเป็นโรงกลั่นน้ำมัน สิ่งที่เขาทำเป็นทรัพยากรมา เขาใช้ประโยชน์ของเขา เขาหากำไรขาดทุนกันนี่เพราะอะไร? เพราะปัจจัยเครื่องอาศัย โลกจำเป็นต้องใช้ พอจำเป็นต้องใช้เขาเอาสิ่งนั้นเป็นประโยชน์กับเขา

แต่ถ้าเราจะหาเทคโนโลยีของเรา เห็นไหม นี่ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา พระปัญญาวัคคีย์กับเจ้าชายสิทธัตถะเป็นนักบวชอยู่ ๖ คน นักพรตแสวงหากันอยู่ ๕ คนนั้นหาไม่ได้ แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสร้างสมบุญญาธิการมา นี่ตรัสรู้ธรรมขึ้นมาแล้วไปเทศน์ปัญญาวัคคีย์ นี่มันมีธรรมใจ มีเทคโนโลยี มีธรรมที่จะเอามาแก้ไขกิเลสในหัวใจของตัว ถ้าแก้กิเลสในหัวใจของตัวมันมาจากไหนล่ะ?

เทคโนโลยีนักวิทยาศาสตร์เขาคิดค้นขึ้นมา เขาต่อเติมขึ้นมา เขาทำต่อ ยอดกันขึ้นมา มันเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แต่อริยสัจ มรรคญาณไม่มีการเปลี่ยนแปลง มันคงที่เพราะอะไร? เพราะทุกขมันไม่เคยเปลี่ยนแปลง ในสมัยพุทธกาลก็ทุกข์อย่างนี้ ในสมัยอนาคต เห็นไหม พระศรีอริยเมตไตรยก็จะมาตรัสรู้ธรรมอย่างนี้เหมือนกัน แต่ แต่เพราะว่าสร้างบุญญาธิการมา พระศรีอริยเมตไตรยเพราะสร้างมา ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสร้างมา ๔ อสงไขย

คำว่า ๔ อสงไขยท่านตรัสรู้ธรรมเหมือนกัน แต่บารมี ความสะดวกสบาย ความกว้างขวางของธรรม เห็นไหม ความกว้างขวางคือโอกาสใจ สิ่งที่เป็นโอกาส นี่สิ่งที่ว่าเป็นเทคโนโลยีมันเหมือนกัน คือทำความสะอาดได้เหมือนกัน แล้วมันคงที่ของมัน แต่เทคโนโลยี

มันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โลกเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เราเจออยู่ตลอดเวลา แล้วมันทำลายตัวมันเองตลอดเวลา

นี่เราอาศัยข้างนอกต้องเป็นความทุกข์ตลอดไป แต่มันต้องอาศัย เพราะอะไร? เพราะชีวิตของมนุษย์ ชีวิตของเทวดา ชีวิตของอินทร์ ของพรหม เพราะสถานะของชีวิตมันมีอาหารแตกต่างกันไป อาหาร ๔ ผัสสาหารเป็นอาหารของพรหม วิญญาณาหารเป็นอาหารของเทวดา กวฬิงการาหารอาหารเป็นคำข้าวเป็นอาหารของมนุษย์

สิ่งที่เป็นอาหารของมนุษย์ กวฬิงการาหาร วิญญาณาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร มันเป็นอาหารที่สืบต่อในวิภวภู ภูภวภูมันจะสืบต่อกันไปอย่างไร? สิ่งนี้มันเป็นสืบต่อ นี่มันเป็นอาหารประจำโลกเขา แต่ถ้าใจละ? เห็นไหม มรรคญาณ นี่อารมณ์ความรู้สึกของเรา เลี้ยงชีพชอบ เราหาปัจจัยเครื่องอาศัย นี่เลี้ยงปากชอบ แต่ถ้ามีธรรม เรามาวัดมาวากันมาฟังธรรม ธรรมคืออะไร? ธรรมคือสังฆธรรมความจริง ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบธรรม ธรรมคือเอโกธัมโม ธรรมคือธรรมอันเอกในหัวใจ

สิ่งที่สัมผัสธรรมได้ เห็นไหม พระไตรปิฎกเป็นกิริยาของธรรม เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่โคนต้นโพธิ์ แสดงธรรมจักรเริ่มต้นปฐมเทศนา แสดงธรรมจักรจรจาริกมาตั้งแต่ตอนนั้น แสดงธรรมจักร แล้วธรรมจักรเป็นอะไร? ธรรมจักรเป็นวิธีการ เวลาพระอัญญาโกณฑัญญะฟังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าปญจวัคคีย์ได้อุปฐากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่ทำจิตสงบมาตลอด คือเตรียมพร้อมมาตลอดใจ

เหมือนฤๅษีชีไพรที่อยู่ในป่า เห็นไหม เตรียมพร้อมมาตลอด ทำความสงบของใจได้ แต่มันส่งออก ส่งออกมันเป็นฉานโลกีย์ มันเป็นเรื่องที่เจริญแล้วเสื่อม นี่สิ่งที่เจริญแล้วเสื่อม มันเจริญแล้วเสื่อมตลอดเวลา ปญจวัคคีย์ก็ทำอย่างนี้อยู่ แล้วจิตมันมีพื้นฐานขึ้นมา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงกิริยา เทคนิโถยี่สิ่งที่เป็นธรรม เป็นธรรม เป็นกิริยา เป็นวิธีการ แต่เวลาพระอัญญาโกณฑัญญะฟัง เห็นไหม ความเข้าใจ นี่มันความเข้าใจจากจิตจากภายใน ไม่ใช่ความเข้าใจจากสมองใจ ถ้าความเข้าใจจากสมองใจไหม? เราก็จำกันมา

นี่เวลาพระอัสสชิเทศน์กับพระสารีบุตร เห็นไหม

“ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้ไปดับที่เหตุนั้น”

เราท่องกันปากเปียกปากแฉะนะ แต่ทำไมพระสารีบุตรฟังพระอัสสชิทีเดียวเป็นพระโสดาบันขึ้นมาเลยล่ะ เพราะมันฟังแล้วมันเข้าไปถึงใจ มันไปแก้กันที่ใจก็เป็นพระโสดาบันเข้ามา เราจำมา เราท่องมาแล้วเราไม่ได้

นี่ก็เหมือนกัน เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงธรรมขึ้นมา เห็นไหม นี่ปฐมเทศนา การแสดงธรรมจักร นี่พระอัญญาโกณฑัญญะรู้ตามเห็นตาม เพราะเป็นสาวก สาวกะ พอสาวก สาวกะได้ยินได้ฟัง “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายต้องดับเป็นธรรมดา” เราว่าเป็นธรรมดาๆ ธรรมดาที่เปลือกใจ ธรรมดาที่อาการของใจ ไม่ใช่ธรรมดาในหัวใจ ไม่ใช่ธรรมดาที่จิตติด ที่ฐานของใจ มันเข้าไปไม่ถึงใจ พอเข้าไปไม่ถึงใจมันก็เป็นไปไม่ได้

สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เห็นไหม นี่สิ่งที่เป็นที่ฟังจากภายใน สิ่งที่เป็นอาหารของใจ อาหารของใจนะ สิ่งสัมผัสได้ ธรรมนี้สัมผัสได้ด้วยใจ คุณสุข ทุกข์ ชาติ สสาร มันไม่รู้สุขรู้ทุกข์หรือเวลาพายุมันพัดขึ้นไป นี่มันหอบเอาสิ่งต่างๆ ขึ้นไป มันมีความทุกข์ไหม? มันไปตกอีกที่หนึ่งมันก็บอบสลายไป บิดเบี้ยวไปเป็นธรรมดา แต่เจ้าของมันทุกข์ เจ้าของนี่ ของๆ เราต้องโดนทำลายไปหมดเลย

นี่ก็เหมือนกัน ความทุกข์คือหัวใจ ความทุกข์คือความรู้สึก เห็นไหม ความสุขความทุกข์คือความรู้สึก ร่างกายมันสุขมันทุกข์ไม่ได้หรือ แต่เราอาศัยมันไป เห็นไหม เวลามันเสื่อมสภาพมันก็ทุกข์ มันเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นธรรมดา สิ่งที่เป็นธรรมดา

นี่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายต้องดับเป็นธรรมดา แต่เราพูดกันแค่เปลือกมันเลยไม่เป็นธรรมดา ไม่เป็นธรรมดาเพราะอะไร? เพราะสังโยชน์มันยึด นี่สิ่งที่เข้าไปทำอย่างนี้ นี่ที่ฟังจากภายใน เห็นไหม แล้วมันจะเกิดขึ้นมาจากใคร? มันเกิดขึ้นมาจากมนุษย์ มันเกิดขึ้นจากมนุษย์ที่หวังฟังตนเอง แต่ถ้ามนุษย์ที่ไม่เข้าใจ นี่อ่อนวอนขอสิ่งต่างๆ เราอ่อนวอนสิ่งที่ฟังจากภายนอก

สิ่งที่ฟังจากภายนอก เห็นไหม คุณคิดว่าเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาปฐมเทศนา มันเป็นกิริยาธรรม มันเป็นภายนอกไหม? ภายนอกเพราะอะไร? ภายนอกเพราะมันสื่อใจสื่อจากใจดวงหนึ่งสู่ใจดวงหนึ่ง ถ้าสื่อใจดวงหนึ่ง ถ้าใจเราเข้าถึงสังขาร เห็นไหม มันเป็นสมบัติของเรา ถ้าเป็นสมบัติของเรามันกระทบมาในหัวใจของเรา มันรู้มาจากภายในหัวใจของเรา นี่หัวใจของเรา เราคือใคร? เราคือมนุษย์ไง

สิ่งที่เป็นมนุษย์ เห็นไหม มนุษย์หวังพึ่งตนเอง อุดตา หิ อุดตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่อาศัยหมู่อาศัยคณะ นี่สัปปายะ ๔ ครูบาอาจารย์เป็นสัปปายะผู้ชำนาญอันดับหนึ่ง นี่หมู่คณะเป็นสัปปายะ สถานที่เป็นสัปปายะ อาหารเป็นสัปปายะ คำว่าสัปปายะมันคือความสมดุล ความพร้อม การกระทำ แต่สัปปายะของคนมันก็มีหยาบมีละเอียดไป เห็นไหม เราเลือกสถานที่ เลือกหมู่คณะ เลือกสิ่งต่างๆ เลือกต่างๆ กันไป นี่เป็นสัปปายะ นี่เป็นสิ่งที่เตรียมความพร้อม เตรียมความพร้อมของการประพฤติปฏิบัติ เตรียมความพร้อมอาหารของใจ

อาหารของใจ เห็นไหม เราทำทานเป็นอามิส นี่มันเป็นอามิส มันเกิดขึ้นเป็นวัตถุกาน สิ่งทีสละเป็นวัตถุกาน ความรู้สึก อารมณ์ วิญญาณ มันก็เป็นเปลือก เป็นอาการของใจ แล้วมันสะสมลงไปหัวใจ เวลาคนตาย นี่พระโพธิสัตว์เวลาสร้างบุญญาริการ เกิด ๔ อสงไขย คำว่า ๔ อสงไขยคือเกิดตายๆ แล้วความคิดเกิดตายๆ เป็นพระโพธิสัตว์ มันซับซ้อนๆ ซับซ้อนขึ้นไป เห็นไหม นี่ที่ว่าพันธุกรรม

เวลาจิตที่เราเปลี่ยนแปลงพันธุกรรม เป็นจริต เป็นนิสัย เป็นความคิด จริตของคนมันมาจากไหน? ความรู้สึกของคนนี่มันมาจากไหน? บุญญาริการมันมาจากไหน? สิ่งทีมันเต็มในหัวใจ บางคนบกพร่อง บางคนอึดเต็ม บางคนใจนี่มันบังคับกันไม่ได้หรือ มันมาจากไหน? มันมาจากการกระทำของเราทั้งนั้นแหละ สิ่งทีเป็นการกระทำนะ พอมีสติสัมปชัญญะเราทำแต่สิ่งทีดีๆ ทำสิ่งทีดี ถ้ามันเป็นกิเลส มันเป็นเรื่องของโลกว่าเราเสียเปรียบ เราเสียโอกาส เราเสียไปหมดเลย

แต่ถ้าเป็นทางธรรมนะ เราเสียสละๆ เสียสละวัตถุนี้อามิส ทีโยมเสียสละกันเป็นอามิส สิ่งทีเป็นอามิสคือเสียสละจากข้างนอก แต่หัวใจเป็นคนได้ หัวใจมันได้ เห็นไหม นี่ครูบาอาจารย์ท่านพูดบ่อย การกระทำต่างๆ ถึงทีสุดแล้วมันต้องไปถึงการภาวนา นี่สิ่งทีเป็นบุญกุศลมันจะรวมอยู่ในหัวใจ ถ้าหัวใจมันได้ภาวนาของมัน มันได้เปลี่ยนแปลงของมัน นี่มนุษย์มันเกิดทีนี้ใจ

มนุษย์มหัศจรรย์มาก หวังพึ่งข้างนอก หวังพึ่งข้างนอกมันก็เป็นเหยื่อของสังคัม หวังพึ่งตัวเอง หวังพึ่งตัวเองไม่มีครูบาอาจารย์ หวังพึ่งตัวเองจิตใจไม่เข้มแข็ง เห็นไหม สัมโพชฌงค์มีฉัมมวิจยะ นี่ทำวิจยธรรม วิจยธรรมมีอินทริย์ พละกัอินทริย์มันแก่กล้า ความแก่กล้าในอินทริย์มันถึงมีมูมมองใจ มูมมองของคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน แม้แต่ประพฤติปฏิบัติขึ้นมาทีกรรมฐาน ๔๐ ห้องเปิดโอกาสไว้ตรงนี้ เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องของหัวใจ เรื่องของการเกิดและการตาย

จิตคน เห็นไหม นี่ผลของวิญญูะ จิตนี้มันเวียนตายเวียนเกิดเป็นผลของวิญญูะ วิญญูะมัน พัดไปในการเกิดและการตาย แล้วการเกิดและการตายแต่ละคน คนเกิดจากที่ราบลุ่ม คนเกิดจากภูเขา คนเกิดจากต่างๆ นี่ความเป็นอยู่การดำรงชีวิตต้องต่างกัน การดำรงชีวิต การแสวงหา การดำรงชีพก็ต่างกัน สิ่งที่แตกต่างกัน พอมันเกิดมามันถึงมีความเห็นต่างๆ กัน ถึงเปิดกรรมฐาน ๔๐ ห้องไว้กับจิตที่มันมีโอกาส ทุกคนต้องมีโอกาส จะทำอะไรก็แล้วแต่ ถ้าทำในสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง ทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี มันจะเข้ามาถึงใจเหมือนกันหมด เห็นไหม ถ้าเข้าใจเหมือนกันหมด การประพฤติปฏิบัติขึ้นมามันจะต้องเข้าถึงหัวใจ

นี่อตุตา หิ อตุตโน นาโถ คนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน หัวใจของสัตว์โลก หัวใจของมนุษย์มีคุณค่าที่สุด แต่ถ้ามีคุณค่าที่สุด มันทำอย่างไรถึงจะมีคุณค่าล่ะ? ถ้ามันล้ำทะเลเทมาจะมีคุณค่าไหม? ถ้าเราไม่มีความเพียรชอบ ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีการยับยั้ง คุ ปัญญาของเราสิ เราศึกษามา เรารู้วิชาการมาต่างๆ เรามองโลก เรามองเข้าใจหมดคนะ แล้วเราจะให้เขาเข้าใจเหมือนเราได้ไหม?

นี่ความนิ่งของผู้รู้ ความนิ่งของใจที่มันรู้ตามความเป็นจริง เห็นไหม ความนิ่งอยู่ เพราะมันเข้าใจของมันแล้ว พอเราเข้าใจ เรารู้ เราอธิบายออกไปไม่มีใครเข้าใจกับเราหรอก มันไม่มีใครเข้าใจกับเรา แต่ถ้าเขาแสวงหา เขาต้องการ เขาปีนขึ้นมามันเข้าใจกันได้ ปีนไป ปีน วุฒิภาวะของใจ คำว่าปีน สูงต่ำคือวุฒิภาวะ วุฒิภาวะสูง การรับผิชอบสูง จิตของคนสูง ถ้าความรับผิชอบสูง การรับผิชอบสูงนี้รับผิชอบใคร?

มันก็รับผิชอบใจดวงนั้นไง เพราะใจดวงนั้นเป็นผู้รับรู้ ใจดวงนั้นเป็นผู้บริหารจัดการ ใจดวงนั้นเป็นผู้ออกมารับรู้ แล้วมันมีความรับผิชอบสูงขนาดไหน มันก็มีบุญญาธิการมากขนาดนั้น บารมีมันเกิดที่นี้ไง แต่คนเข้าใจแต่ความสุขสบาย ความสะดวกสบายของเรา ใอันนั้น มันไหลลงต่ำ สิ่งที่ไหลลงต่ำ เห็นไหม

นี่ย้อนกลับมาถึงใจ ถ้าใครเห็นความสำคัญของใจ ใครเห็นความสำคัญของมนุษย์ นี่สิ่งที่ ในหัวใจของเรา เราจะเข้าถึงธรรม เพราะธรรมมีใจเท่านั้นที่สัมผัสได้ ไม่มีสิ่งใดสัมผัสธรรมะได้ เลย มันเป็นกิริยา มันเป็นวิชาการที่จดจารึกกันมาเท่านั้น มันเป็นประเพณีวัฒนธรรมเพื่อให้เป็น สังคมของชาวพุทธ มันเป็นอาการ มันเป็นพิธีกรรม มันเป็นสิ่งต่างๆ จากภายนอก

แต่ถ้าอยู่ภายในหัวใจ พิธีกรรมย้อนกลับไปถึงเป้าหมาย พิธีกรรมต่างๆ ทวนกระแส กลับมาที่ใจทั้งหมด พิธีกรรมต่างๆ เกิดจากใจ ใจเป็นผู้คิด ใจเป็นผู้ทำ ใจเป็นผู้แสวงหา แล้วการ กระทำนั้นก็ย้อนกลับไปที่ใจ แต่คนออกไปพิธีกรรมแล้วออกไปโลกหมดเลย มันไม่ย้อนกลับ ถ้าย้อนกลับๆ เข้ามา เห็นไหม นี่สิ่งสำคัญคือทวนกระแส ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้าทวนกระแสกลับมาที่ใจ แล้วจะเป็นประโยชน์กับเรา ถ้าเรารู้จริง เราจะมีความสุขจริง

อาหารของใจ อาหารของกาย บังคับเครื่องอาศัยเราก็แสวงหา แสวงหาเป็นหน้าที่การงาน แล้วเราเสียดสละเพื่อสร้างบุญญาธิการ สร้างจิตใจให้เข้มแข็ง มีบารมีธรรม แล้วจิตใจดวงนี้มันจะ แสวงหาของมัน แล้วมันจะพ้นจากทุกข์จริงๆ ไม่ใช่ทุกข์เวทนา สุขเวทนาที่เราคิดเป็นอาการของ ความรู้สึก ความรู้สึกเกิดจากใจ นี่ถ้ามันไปถึงที่สุดแล้วนะ ดันข้ามมันดับหมด มันสุขจริงๆ วิมุติ สุขเกิดจากเรา แสวงหาได้ที่นี้ ทำได้ที่นี้

แต่เราไปแสวงหาจากภายนอก เราไม่เข้าใจมันก็แสวงหาจากภายนอก มันเป็นธรรมดา ของวุฒิภาวะของใจมันรู้ได้แค่นี้ แต่ถ้าจิตมันพัฒนาขึ้นไป มันรู้ได้มากขึ้นๆ ถึงที่สุดต้องไปดับ ที่ฐิติจิต ไปดับกันที่ภวาสวะ ดับที่ภพ ไม่ใช่ดับที่อวิชชา อวิชชาเป็นอวิชชา อวิชชามันอาศัยอยู่ บนอะไร? มันอาศัยอยู่บนภพ อวิชชาใครเป็นพ่อแม่มัน อวิชชามาจากไหน? นี่ถ้าไปดับที่ภพ ภพ สิ้นหมดแล้ว สิ้นสุดกระบวนการของฐิติจิต สิ้นกระบวนการของการเกิดและการตาย นี่ผลของ การปฏิบัติอยู่ในหัวใจของมนุษย์

มนุษย์ถึงสำคัญตรงนี้ไง มนุษย์สำคัญตรงนี้ เป็นประโยชน์กับเรา เราแสวงหาของเรา เรา เดินไป ชีวิตนี้เคลื่อนไหวไปพร้อมกับใจดวงนี้ แล้วก็ไม่รู้จักคุณค่าของมันเลย ไม่รู้จักคุณค่าของ ใจของตัวเอง ถ้าทำถึงที่สุดจะเห็นคุณค่าใจดวงนี้มาก เพราะมันเป็นผู้รับรู้ มันเป็นสิ่งจะความจริง อย่างอื่นไม่ได้ ใจเท่านั้นที่ถึงที่สุดได้ เป็นสมบัติของเรา สมบัติของมนุษย์ เอวัง